

УДК 347.961.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.62>

ВИКОНАВЧИЙ НАПИС НОТАРІУСА У КОНТЕКСТІ ПРАВА ОСОБИ НА ЗАХИСТ: НОТАРІАТ, СУД ТА ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Фурса С.Я.,
*докторка юридичних наук,
професорка кафедри міжнародного права
та галузевих правових дисциплін
Київського університету права НАНУ,
Заслужена юристка України
ORCID:0000-0002-3023-5287
e-mail: fursa_2003@ukr.net*

Фурса С.Я. Виконавчий напис нотаріуса у контексті права особи на захист: нотаріат, суд, виконавче провадження.

Стаття присвячена аналізу такого способу позасудового захисту як вчинення нотаріусом виконавчого напису. Порівняльний аналіз права на захист у судовому, нотаріальному процесі та виконавчому провадженні надав можливість глибоко зрозуміти правову природу виконавчого напису як нотаріальної дії, яка вчиняється за умов, передбачених в законі та на підставі безспірних доказів. Встановлена відмінність між поняттям “право на позов” та “право на звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису”, але мета суду та нотаріуса єдина - захистити, відповідно, право особи шляхом вирішення спору та/або шляхом констатації правопорушення у безспірному позасудовому порядку. Обґрунтовано, що повноваження нотаріуса при вчиненні виконавчого напису стабільні і він вправі лише констатувати наявність правопорушення з боку боржника або його відсутність на підставі безспірних доказів. У першому випадку він вчинить виконавчий напис, а у другому, якщо у кредитора відсутні безспірні докази невиконання боржником своїх зобов'язань, то нотаріус повинен відмовити у вчиненні нотаріальної дії. Така проста схема сприйняття відмінностей у діяльності суду та нотаріуса надає можливість говорити про певну схожість їх повноважень і, водночас, про істотну різницю між судовою та позасудовою формою захисту, відповідно, спірних та безспірних прав. Проаналізовано судову практику щодо визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню. Акцент зроблено на тих наслідках, які виникають при розгляді такої справи судом, тобто зупинення виконавчого провадження. Проаналізована сутність виконавчого напису та особливості його природи, оскільки він має подвійне значення, з одного боку він розцінюється як нотаріальний акт, з іншого - як виконавчий документ. Проведене дослідження доводить, що виконавчий напис нотаріуса є позасудовим способом захисту прав осіб, але при неправильній регламентації процедури його вчинення у законі він стає механізмом зловживання правами не тільки з боку кредиторів, а й, доволі часто, з боку боржників. Внесені пропозиції з удосконалення відповідного законодавства.

Ключові слова: нотаріус, виконавчий напис, нотаріальна дія, нотаріальне провадження, стадії нотаріального провадження, нотаріальний акт, нотаріальний процес, безспірність заборгованості, виконавчий документ, стягнення заборгованості, виконавче провадження.

Fursa S.Ya. Notary's enforcement inscription in the context of a person's right to protection: notary, court, enforcement proceedings.

The article is devoted to the analysis of such a method of extrajudicial protection as the execution of an executive inscription by a notary. The analysis of the right to protection in judicial, notarial and enforcement proceedings helped to understand the essence of an executive inscription as a notarial action, which is carried out in accordance with the law and on the basis of indisputable evidence. The difference between the concepts of “right to sue” and “right to apply to a notary for the execution of an

executive inscription” is established, but the goal of the court and the notary is the same - to protect, respectively, the right of a person by resolving the dispute and/or by ascertaining the offense in an indisputable out-of-court procedure. The notary will execute an executive inscription if the creditor provides him with indisputable evidence of the debtor's failure to fulfill his obligations, otherwise he must refuse to perform notarial proceedings. Such a simple scheme of perception of differences in the activities of the court and the notary provides an opportunity to talk about a certain similarity in their powers and at the same time about a significant difference between the judicial and extrajudicial form of protection, respectively, of disputed and undisputed rights. The judicial practice regarding the recognition of an executive inscription as not subject to execution is analyzed. The emphasis is placed on the legal consequences that arise when such a case is considered by the court, that is, the suspension of enforcement proceedings. The essence of the executive inscription and the peculiarity of its nature are analyzed, since it has a double meaning, that is, on the one hand, it is regarded as a notarial act, on the other - as an executive document. The conducted scientific research proves that the executive inscription of a notary is an extrajudicial method of protecting the rights of individuals, but with improper regulation of the procedure for its execution in the law, it becomes a mechanism for abuse of rights not only by creditors, but also, quite often, by debtors. Proposals are made to improve the relevant legislation.

Key words: notary, executive inscription, notarial act, notarial proceedings, stages of notarial proceedings, notarial act, notarial process, indisputability of debt, executive document, debt collection, enforcement proceedings.

Постановка проблеми зумовлена необхідністю дослідження позасудової форми захисту прав фізичних та юридичних осіб як-то вчинення нотаріусом виконавчого напису на підставі умов, передбачених законом та безспірних письмових доказів з метою надання нотаріальному акту виконавчої сили. Така спрощена нотаріальна процедура заслуговує на увагу, але аналіз судової практики свідчить про недоліки, які мають місце при вчиненні нотаріусом такого нотаріального провадження та про необхідність вдосконалення законодавства про нотаріат та виконавче провадження.

Стан опрацювання. Наукові концепції щодо права на захист, права на судовий захист та права на позов завжди зводилися до сприйняття цих інститутів як з матеріального, так процесуального боків [1, 2]. Але процесуальна складова доволі часто зводиться лише до цивільного або господарського судочинства. Однак, такий підхід не завжди збігається з проблемами нотаріального, виконавчого процесу, де доволі часто виявляються проблеми з тими правовими актами, які слугували підставою для відкриття виконавчого провадження [3, 4]. Непоодинокими є й проблеми з примусовим виконанням виконавчого напису нотаріуса. Цій проблематиці авторами приділялася значна увага [5], зокрема, була сформована теорія нотаріального, виконавчого процесу, тому в цій роботі зробимо акцент на нових підходах до розуміння поняття «право на захист» та «виконавчий напис нотаріуса» в порівняльному контексті, зокрема, крізь призму нотаріату, суду та виконавчого провадження.

Метою статті є теоретико-правовий аналіз такого нотаріального провадження як вчинення нотаріусом виконавчого напису, який є одним із способів позасудового захисту прав суб'єктів зобов'язальних відносин. Здійснення науково-практичного аналізу процедур, зокрема, й стадії нотаріального провадження, коли нотаріус на підставі безспірних доказів вчиняє виконавчий напис з метою надання нотаріальному акту виконавчої сили, який підлягатиме примусовому виконанню як виконавчий документ. Метою цієї праці також є висловлення аргументів про доцільність спрощеної процедури стягнення заборгованості на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Виклад основного матеріалу. Слід звернути увагу фахівців, що поняття «право на захист» до сих пір асоціюється з правом на звернення до суду, але така кваліфікація давно не відповідає поняттю правозахисної функції нотаріату [6] як органу досудової безспірної юрисдикції. Якщо це поняття доповнити і сприймати як право на судовий захист, то виникне необхідність розмежувати такі близькі за змістом поняття як “право на захист” і «право на позов», оскільки доволі часто їх плутають та неоднозначно застосовують.

Так, П.Д. Гуйван пропонує термін «право на позов» і комплексно аналізує право на пред'явлення позову по строках, а саме: *«Під правом на позов у матеріальному сенсі треба розуміти можливість звернення до суду з метою застосування до відповідача примусових заходів. Тобто в даному контексті це фактично право на судовий захист, і саме це право, а не можливість*

звернення до суду, може припинитися у разі непред'явлення позову протягом встановленого давнісного строку» [2].

Дане тлумачення “права на позов” певною мірою співпадає з поняттям “виконавчий напис нотаріуса”, оскільки останній символізує перехід до примусового вжиття заходів до зобов'язаної особи, але без звернення до суду. Однак, і в цьому випадку передбачається обов'язковим дотримання встановлених у Законі України «Про нотаріат» строків звернення до суду. Отже, кардинальної відмінності між поняттям “право на позов” та “право на звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису” тут важко простежити, тому, що в них єдина ціль – вирішити проблемну ситуацію і захистити право особи шляхом вирішення спору та/або шляхом констатації нотаріусом правопорушення.

В той же час, О. Братель вважає: *«Передумовами виникнення позову є завершені юридичні факти матеріально-правового змісту. Завершеність юридичних фактів полягає в тому, що спірні відносини на момент звернення до суду не вдалося врегулювати мирним шляхом. Водночас пред'явлення позову до суду є процесуальним юридичним фактом, що обумовлює виникнення цивільних процесуальних правовідносин»* [1]. Якщо слідувати за цією гіпотезою, то можна зробити висновок про те, що виконавчий напис нотаріуса співпадає з позовом, оскільки нотаріус, вчиняючи виконавчий напис також фіксує факт правопорушення і збільшувати або зменшувати вимоги кредитор вже не вправі. Але ж у цивільному судочинстві відповідні права є у позивача. Крім того, у цивільному судочинстві можливим є застосування штрафів, визначення і перерозподіл обов'язку з оплати судових витрат тощо. Тому на фоні виконавчого напису нотаріуса позов і всі аспекти, які з ним пов'язані, слід визнати такими, що мають певні динамічні фактори, зокрема, суд вправі задовольнити пред'явлений позов в повному обсязі або частково. У той же час, умова щодо оплати вчинюваного виконавчого напису може мати динамічний фактор, який пов'язаний зі ст. 31 Закону України «Про нотаріат», оскільки *приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між нотаріусом та фізичною або юридичною особою.* [7] Отже, плата за вчинення нотаріального провадження з вчинення виконавчого напису буде відрізнятися у різних нотаріусів, а стягуватися з боржника. У зв'язку з цим може виникнути питання про виправданість відповідної суми, нарахованої приватним нотаріусом. Проблемність цього питання полягає в тому, що домовляються про розмір оплати кредитор і приватний нотаріус, а платити за вчинення такої нотаріальної дії має боржник. Аналогічна схема стосувалася такого поняття як “гонорар успіху адвоката”, але авторами цей аспект вже був докладно проаналізований у їх працях.

Отже, з порівняльного аналізу випливає, що повноваження нотаріуса при вчиненні виконавчого напису стабільні і він вправі лише констатувати наявність правопорушення або його відсутність на підставі безспірних офіційних доказів. Отже, в першому випадку нотаріус вчинить виконавчий напис, якщо такі докази є, а у другому – за відсутності таких доказів нотаріус повинен відмовити у вчиненні виконавчого напису. Така проста схема сприйняття відмінностей у діяльності суду та нотаріуса надає можливість говорити про певну схожість в їх повноваженнях, але в одночас про істотну різницю між нотаріальним актом та судовим рішенням.

Так, потребують порівняння й інші аспекти їх діяльності, оскільки суди вправі забезпечувати позов і так застерігати можливість відчуження боржником належного йому майна, щоб забезпечити наступне виконання рішення у виконавчому провадженні. Такі самі повноваження є у третейських (арбітражних) судів (ч. 1 ст. 153 ЦПК України[8]). Зокрема, за ч. 3 ст. 149 ЦПК *за заявою сторони у справі, яка передана на розгляд міжнародного комерційного арбітражу, третейського суду, суд може вжити заходів забезпечення позову у порядку та з підстав, встановлених ЦПК України.* Отже, визнаючи третейський розгляд справи як спробу вирішити спір поза державним судом, тобто за згодою сторін, передбачається також можливість забезпечення позову, який вирішуватиме третейський суд. Нотаріуси ж, на відміну від суддів, не наділені законом повноваженнями з забезпечення позову. Але у нотаріальній практиці мають місце випадки, коли при посвідченні договорів застосовується такий вид забезпечення виконання зобов'язань як іпотека. В такому випадку виникає питання про можливість вчинення виконавчого напису на договорі, який встановлює заборгованість. Таке нотаріальне провадження має вчинятися нотаріусом після оплати витрат та подання всіх необхідних документів, особливо це актуально для іпотечних договорів, що передбачають право звернення стягнення на предмет іпотеки у разі прострочення платежів за основним зобов'язанням до закінчення строку вико-

нання основного зобов'язання (п. 1¹ Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів [9] (далі – Перелік). При цьому, за правилами оформлення договору іпотеки на іпотечне майно накладається заборона його відчуження. Отже, так гарантується, що предмет іпотеки не буде відчужений боржником до виконання зобов'язання, тому вживати заходи забезпечення позову нотаріусом не доцільно. Очевидно, що теорія нотаріального процесу має узгоджуватися з нормами цивільного права, де передбачається можливість самозахисту власних прав (ст. 19 ЦК України [10]), притримання (ст. 594 ЦК України) тощо, а також можуть регламентуватися договором ситуації, коли потрібно буде забезпечити право вимоги кредитора і потрібно буде скористатися владними повноваженнями суду. Тому теоретично можна прогнозувати, що при вчиненні нотаріального провадження може знадобитися забезпечення вимог кредитора за допомогою відповідних дій з боку суду, але тут вже мають місце, так звані, міжгалузеві зв'язки.

Якщо ж дослівно і прискіпливо аналізувати п. 1¹ Переліку, то виникатиме деякий дисонанс в сприйнятті цього положення, оскільки пропонується виділяти окремі поняття «іпотечні договори» і «основне зобов'язання». При цьому, пропонується розуміти іпотечний договір як такий, що *передбачає право звернення стягнення на предмет іпотеки у разі прострочення платежів за основним зобов'язанням*. З аналізу ст. 572 ЦК України випливає, що в силу застави (іпотеки) кредитор має право у разі невиконання боржником (заставадавець) зобов'язання, забезпеченого заставою, а також в інших випадках, встановлених законом, одержати задоволення за рахунок заставленого майна. Тобто, у цій нормі має бути прямий зв'язок між іпотекою, яка є підвидом застави, та зобов'язанням, забезпеченим іпотекою, а не повинно застосовуватися поняття «основне» зобов'язання або «другорядне». Інакше ці питання викликатимуть неоднозначне застосування. Зокрема, у цивільному судочинстві існують поняття «судовий збір» [11], «судові витрати» [12], які можна розцінювати як додаткові стягнення з позивача та/або особи, яка програє справу. Що означає термін «основне зобов'язання» і відповідне йому додаткове зобов'язання у нотаріальному процесі? Так, у ст. 87 Закону України «Про нотаріат» йдеться про вчинення виконавчих написів на документах, що встановлюють заборгованість, але нічого не сказано про основне і додаткове зобов'язання. У цьому зв'язку проаналізуємо документи, які згідно п. 1¹ Переліку мають надаватися нотаріусу для вчинення виконавчого напису, а саме:

- а) оригінал нотаріально посвідченого іпотечного договору;
- б) оригінал чи належним чином засвідчена копія договору, що встановлює основне зобов'язання;
- в) засвідчена стягувачем копія письмової вимоги про усунення порушення виконання зобов'язання, що була надіслана боржнику та майновому поручителю (в разі його наявності), з відміткою стягувача про непогашення заборгованості;
- г) оригінали розрахункового документа про надання послуг поштового зв'язку та опису вкладення, що підтверджують надіслання боржнику письмової вимоги про усунення порушення виконання зобов'язання;
- г) довідка фінансової установи про ненадходження платежу.

Як бачимо, із переліку документів, вони підтверджують основне зобов'язання, але нічого у цьому переліку не сказано про документи, які підтверджують додаткове зобов'язання. При цьому, основне зобов'язання допускається підтверджувати не тільки оригіналом документу, а й його копією, однак не встановлено, що означає «належно засвідчена копія договору», мабуть мається на увазі нотаріусом. Вважаємо недоліком законодавства, зокрема, у Правилах ведення нотаріального діловодства не надано форму виконавчого напису нотаріуса [13], хоча мають місце численні форми свідоцтв та посвідчувальних написів нотаріусів.

При цьому, в судовій практиці склалась певна позиція, що виконавчий напис нотаріуса не є правочином, а саме: *«Позовна вимога щодо визнання виконавчого напису недійсним не відповідає нормам цивільного та цивільно-процесуального законодавства України виходячи з такого. Виконавчий напис не є правочином. Згідно з вимогами ч. 1 ст. 202 ЦК правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Згідно зі ст. 215 ЦК поняття недійсності застосовується до правочинів»* [14]. Але ж кредитор при зверненні до нотаріуса, як правило, має намір набути права на кошти, що віднесені до боргу, і саме задля цього й вчиняється виконавчий напис нотаріуса, який в наступному може стати виконавчим документом і підставою для примусового його виконання. Ні що в ЦК України і, зокрема, в ст. 202 ЦК не вказує на те, що це поняття не можна використовувати й в інших галузях правової науки. Зокрема, в

теорії нотаріального процесу, звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису розцінюється як нотаріальне провадження. Так само, як звернення до суду, на нашу думку, є правомочним.

Тому застосування судом термінології, яка обмежує право особи на кваліфікацію правовідносин та на цій підставі визначення способів захисту власних прав і винних у правопорушенні осіб – це порушення принципу диспозитивності.

Адвокати відреагували на таку позицію судової гілки влади і обіцяють: *«Ми допоможемо відмінити виконавчий напис нотаріуса вчинений відносно вас та вашого майна»* [15]. Те положення, що виконавчий напис може бути визнаний повністю або частково таким, що не підлягає виконанню, а також неістотні відмінності між сумою стягнення за виконавчим документом та розрахунком адвокатської компанії у наведеному зразку, не впливають на сприйняття обіцянки. Важливо, що адвокати впевнені в своїх силах і, як мінімум, нав'яжуть спір з приводу законної сили виконавчого напису нотаріуса, який буде підставою для зупинення виконавчого провадження. Те положення, що за адвокатські послуги треба платити, а також необхідність оплати судових витрат – це другорядні питання на момент звернення до суду, як і те положення, що борг все одно залишається. Сутність питання полягає в тому, що кредитор звертається до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису, а потім згідно позиції судів боржник має звертатися з позовом до кредитора з вимогою про визнання виконавчого напису, вчиненого нотаріусом, таким, що не підлягає виконанню. В цій схемі абсолютно виключається нотаріус, як особа, яка має контролювати законність вимог кредитора до боржника. Така практика спостерігається й у реальних рішеннях судів, зокрема, у рішенні суду про задоволення вимог боржника і визнанні виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, нотаріус не був залучений до справи у будь-якому статусі. В той же час, можна погодитися з рішенням суду по суті, хоча воно, формально, не відповідає вимогам, встановленим у Переліку, а саме: *«Вважає, що вказаний виконавчий напис є таким, що не підлягає виконанню як такий, що вчинений з порушенням нотаріусом процедури вчинення виконавчого напису, діючого законодавства, з огляду на те, що виконавчий напис було вчинено на копії кредитного договору, який не було нотаріально посвідчено, що свідчить про незаконність такого виконавчого напису. Зазначив, що заборгованість стягнута виконавчим написом не є безспірною, позивач не згодна із розміром заборгованості, при цьому виконавчий напис вчинений без належного підтвердження безспірності вимоги кредитора»* [16]. І це не застаріла, а нова судова практика. Характерні й цифри в цьому судовому рішенні: сума кредиту становила 5900 гривень, виконавчий напис був вчинений на суму 12 740,80 гривень, правова допомога адвоката анонсувалася в сумі 6500 гривень, що доводить раніше наведені авторами гіпотези, що для когось такі справи є малозначними, а для інших громадян борг в 12 740,80 гривень є істотним або принципово неприйнятним і вони готові судитися з приводу таких боргів.

Проаналізуємо у п. 1^й Переліку й умову щодо *«закінчення строку виконання основного зобов'язання»*, яка має обмежувати повноваження нотаріуса на вчинення виконавчого напису тільки тоді, коли основний договір діє. Але така передумова не узгоджується з тим фактором, що для вчинення виконавчого напису на договорі іпотеки має діяти саме останній договір. Схематично відобразимо цю умову у можливих варіантах взяття зобов'язань іпотекодавцем, який вправі взяти на себе зобов'язання як солідарний поручитель, а також як субсидіарний, але поручитель вправі обмежити свою відповідальність певною вартістю закладеного майна або строком тощо. В останньому випадку можливий варіант, коли основний договір буде ще тривати, а порука вже припиниться. Тому намагання надати банкам право посвідчувати договори в простій письмовій формі і дотримуватися лише нотаріальної форми при посвідченні договорів іпотеки приречені на порушення нотаріальної форми, яка й зумовлює безспірність заборгованості боржника.

Висновки. Теорія нотаріального процесу доводить, що нотаріальна діяльність є специфічним і об'єктивно необхідним елементом суспільних відносин та правової системи України. Тому варто вчинення нотаріальних проваджень підпорядковувати прозорим, конкретним і розумним правилам їх вчинення з урахуванням їх стадій під час яких систематизуватимуться усі дії нотаріуса.

Проведене наукове дослідження, а також аналіз судової практики, пов'язаної із вчиненням нотаріусом виконавчого напису на документі безспірної заборгованості доводять, що виконавчий напис нотаріуса є специфічним способом позасудового захисту прав осіб, але при неправильному його регламентуванні цей спосіб перетворюється на механізм зловживання правами не тільки з боку кредиторів, а й, доволі часто, з боку боржників. Тому п. 1^й Переліку, який не відповідає п. 1

того ж самого Переліку слід визнати таким, що порушує принцип безспірності стягнення на підставі виконавчого напису нотаріуса. В той же час, нотаріальний акт, яким є виконавчий напис нотаріуса є наслідком правочину особи, але в силу специфіки нотаріального провадження і довіри з боку держави до таких актів він наділяється виконавчою силою та розцінюється як виконавчий документ (п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону України “Про виконавче провадження” [17]).

Вважаємо, що необхідно визнати, що поняття «право на захист» сьогодні включає й вчинення такого нотаріального провадження як виконавчий напис нотаріуса, який є позасудовим способом захисту прав кредитора. Цей нотаріальний акт запрограмований на те, щоб усунути із судової практики безспірні стягнення, оскільки за його допомогою можна швидко ліквідувати правопорушення, які зумовлені невиконанням договірних зобов’язань. Але для його якісного застосування мають бути конкретизовані стадії даного нотаріального провадження, чітко регламентуватися договірні правовідносини: “право – обов’язок”, щоб застерегти можливі спірні питання при виконанні договірних зобов’язань.

Поняття «позов» з урахуванням його специфіки не може бути впроваджене в теорію нотаріального процесу, оскільки він прямо пов’язаний зі зверненням до суду. Тому викликають заперечення думки деяких вчених і практиків про поширення на нотаріат строків позовної давності, оскільки строк позовної давності згідно ч.1 ст. 256 ЦК - це строк, у межах якого особа може звернутись до суду (а не до нотаріуса-С.Ф.) з вимогою про захист свого цивільного права (порушеного, невідомого або оспорюваного - С.Ф.) чи інтересу. Наведене дозволяє зробити висновок, що у теорії нотаріального процесу має створюватися власна термінологічна база, зокрема, такі поняття як “нотаріальна дія”, “нотаріальне провадження”, “забезпечувальні заходи” тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Братель О. Позов – цивільний процесуальний та матеріально-правовий юридичний факт. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 1. С. 3–10.
2. Гуйван П.Д. Право на позов: матеріальні і процесуальні аспекти. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3058/>
3. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Теорія виконавчого процесу та її понятійний апарат. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* Серія: Право. Випуск 64. Ужгород, 2021. С. 346–351.
4. Malskyu M. M., Fursa S.Ya? Fursa Ye.Ye., Fursa Ye. I Contemporary issues of enforcement process of Ukraine: domestic and international aspects. *LeXonomica*. Volume 13 Number 2 December 2021, p. 213–234.
5. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Виконавчий напис нотаріуса в нових правових умовах: теорія та нотаріальна, судова практика і законодавча регламентація. В кн. Виконавчий напис в цивільністичному процесі: нотаріат, суд, виконавче провадження. Науково-практичний посібник; за загред. доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України С.Я. Фурси. К., Алерта, 2021. С. 8–51.
6. Фурса С.Я. Сьогодення українського нотаріату: актуальні проблеми та їх доктринальне вирішення. *Право України* 2020. № 9. С. 20–42.
7. Про нотаріат». Закон України від 02.09.1993. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#n335>.
8. Цивільний процесуальний кодекс України від 03.10.2017. № 2147-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%81%D0%BD#n6797>.
9. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#n10>.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15?find=1&text=%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82#w1_1.
11. Про судовий збір. Закон України 08.07.2011. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>.

12. Глава 8 розділу І ЦПК України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%81%D0%BD#n7178>.
13. Правила ведення нотаріального діловодства, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 22.12.2010 р. № 3253/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10?find=1&text=%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%B9+%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81#w1_5.
14. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07 лютого 2014 року «Про судову практику розгляду справ про оскарження нотаріальних дій або відмову в їх вчиненні». URL: <https://kravchenko-notary.com.ua/media/news/pro-sudovu-praktiku-rozglyadu-sprav-pro-oskarzhennja-notarialnih-dij-abo-vidmovu-v-ih-vchinenni-557/>
15. Зразок позову про скасування виконавчого напису нотаріуса. Адвокатська компанія «МК Partners». URL: <https://mayorovcompany.com.ua/obraztsy-dokumentov/iskovye-zayavleniya/zrazok-rozovu-pro-skasuvannya-vikonavchogo-napisu-notariusa.html>.
16. Рішення Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10 квітня 2025 року по справі № 212/2458/2. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126487814>.
17. Про виконавче провадження. Закон України від 02.06.2016. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.